DEMOCRAȚIE ACCESIBILĂ ȘI INCLUZIVĂ – CERCETĂRI EMPIRICE

ACCESSIBLE AND INCLUSIVE DEMOCRACY – EMPIRICAL RESEARCH

Svetlana SLUSARENCO
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID:0000-0002-9092-0024
Email: svetlana_slusarenco@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.7:321.7 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.07

Abstract: *Democracy is a universally recognized ideal, as well as a goal, which is based on common values shared by peoples throughout the world community, regardless of cultural, political, social and economic differences. Democracy aims to preserve and promote the dignity and fundamental rights of the individual. Participatory democracy is a system of governance that allows community members to be directly involved in decision-making processes, going beyond traditional models of representation. Unlike systems where elected officials make decisions on behalf of their constituents, in participatory democracy, they involve residents by asking for input or feedback on draft decisions. This approach promotes a more involved and informed community, ensuring that diverse voices are heard and taken into account in policy formation. A challenge for the effective and sustainable functioning of an inclusive participatory democracy is that often groups characterized by cultural differences and/or disadvantaged groups are less informed about participatory rights and opportunities, and often have a more limited capacity to influence public policy.*

Keywords: *democracy, rights, governance, equality, participatory democracy, inclusion.*

Rezumat: *Democrația este un ideal universal recunoscut, precum și un scop, care se bazează pe valori comune împărtășite de popoarele din comunitate mondială, indiferent de diversitatea culturală, politică, socială și economică. Democrația*

își propune să păstreze și să promoveze demnitatea și drepturile fundamentale ale individului. Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să fie direct implicați în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Spre deosebire de sistemele în care oficialii aleși iau decizii în numele alegătorilor lor, în democrația participativă aceștia îi implică pe rezidenți cerând contribuții sau feedback cu privire la proiectele de decizii. Această abordare promovează o comunitate mai implicată și mai informată, asigurând că diverse voci sunt auzite și luate în considerare în formarea politicilor. O provocare pentru funcționarea eficientă și durabilă a unei democrații participative incluzive este aceea că adesea grupurile caracterizate de diferențe culturale și/sau grupurile dezavantajate sunt mai puțin informate cu privire la drepturile și oportunitățile de participare și au adesea o capacitate mai limitată de a influența politicile publice.

Cuvinte-cheie: *democrație, drepturi, guvernare, egalitate, democrație participativă, incluziune.*

Democrația reprezintă o formă de conducere a societății, bazat pe principiul suveranității naționale, ceea ce îpresupune că puterea supremă aparține poporului acestui stat, care este realizată direct sau prin reprezentnții desemnați.

Democrația este un ideal recunoscut universal, precum și un scop, care se bazează pe valori comune împărtășite de popoarele din întreaga comunitate mondială, indiferent de diferențele culturale, politice, sociale și economice. Este, așadar, un drept de bază al cetățeniei care trebuie exercitat în condiții de libertate, egalitate, transparență și responsabilitate, cu respectarea cuvenită a pluralității de opinii și în interesul politicii. Declarația ONU cu privire la democrație abordează câteva aspecte distincte ale democrației. Primul se referă la principiile democrației; al doilea vizează elementele și exercitarea guvernării democratice și cel de-al treilea aspect abordează dimensiunea internațională a democrației [1].

Democrația urmărește în mod esențial să păstreze și să promoveze demnitatea și drepturile fundamentale ale individului, să realizeze justiția socială, să favorizeze dezvoltarea economică și socială a comunității, să întărească coeziunea societății și să sporească liniștea națională, precum și pentru a crea un climat favorabil păcii internaționale. Ca formă de guvernare, democrația este cea mai bună modalitate de a atinge aceste obiective; este, de asemenea, singurul sistem politic care are capacitatea de autocorecție. Democrația se întemeiază pe primatul legii și pe exercitarea drepturilor omului. Într-un stat democratic, nimeni nu este deasupra legii și toți sunt egali în fața legii [1, pct. 3,7].

Existența si funcționalitatea unei vieti politice democratice impune cu necesitate respectarea unor principii și valori de bază, fără de care democrația nu poate fi concepută: - toate organismele și instituțiile puterii atât cele locale, cât și centrale, trebuie să întrunească voința și adeziunea cetățenilor, să le reprezinte și să le promoveze interesele și aspirațiile. La rândul lor, cei aleși trebuie să fie responsabili în fața celor ce i-au delegat, iar în cazul în care acestea nu-și îndeplinesc obligațiile asumate, cetățenii să aibă posibilitatea de a-i revoca; - constituția trebuie să fie temeiul, fundamentul oricărui regim democratic, legea sa fundamentală. În constituție trebuie înscrise și garantate drepturile și libertățle cetățenești, principiile deținerii și exercitării puterii; - statul, ca element important al oricărui sistem politic, trebuie să se bazeze și să funcționeze pe lege, adică să fie un stat de drept. Caracteristicile esențiale a statului de drept se rezumă la următoarele trăsături: pluralismul si pluripartidismul politic si ideologic; - democrația trebuie să fie activa și participativă, să cuprindă toate domeniile și segmentele vieții sociale, atît la nivelul macro cat si micro-social. Ea exprimă situația individului ăn societate, drepturile și libertățile de care acesta se bucura în mod real, condițiile care-i sunt create pentru participarea sa la conducerea societății (democrația participativă) [2, p. 5].

Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să se implice direct în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Spre deosebire de sistemele în care oficialii aleși iau decizii în numele alegătorilor lor, în democrația participativă, aceștia îi implică pe rezidenți cerând contribuții sau feedback cu privire la proiectele de decizii. Această abordare promovează o comunitate mai implicată și mai informată, asigurând că vocile diverse sunt auzite și luate în considerare în formarea politicilor.

Standardele democratice actuale merg dincolo de democrația clasică reprezentativă, în care rolul cheie al cetățenilor este să delege prin vot reprezentanților lor responsabilitatea pentru elaborarea și implementarea politicilor publice, ajungând la o democrație participativă, în care instituțiile publice respectă principiile unei bune guvernări și cetățenii au legitimitatea să se implice în toate etapele ciclului de politici publice [3].

Participarea directă a publicului la procesul decizional presupune o relaţie cetăţean- autorităţi concepută la modul ideal sub forma unui parteneriat între egali, în care ambele părţi sunt puternice şi bine structurate, bazat pe respect reciproc, echilibru, în care fiecare parte o recunoaște şi acceptă pe cealaltă ca pe un partener legitim de dialog [4, p.

114]. Metodele de participare publică directă includ: grupurile de lucru comune, jurii cetăţeneşti, bugetele elaborate prin mijloace participative, comitete consultative, comisii de monitorizare a politicilor publice, iniţiativa cetăţenească a unor proiecte de acte normative, referendumul local etc [5, p. 114].

Democraţia asigură cetăţenilor dreptul de a participa la procesul de influenţare asupra puterii de guvernământ. Participarea eficientă a cetăţenilor trebuie să însemne că aceştia au posibilităţi adecvate şi egale de exprimare a preferinţelor lor, de a pune întrebări care să nimerească pe agenda politică a autorităţilor publice şi de a formula propriile temeri ori raţiuni pentru care vor susţine ori nu competitorii politici" [6, p. 25].

Democrația participativă are la bază principiul participării directe și continue a cetățenilor la actul de guvernare, printre manifestările acestui tip de democrație regăsindu-se consultarea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor la nivel central și local. Democraţia participativă nu poate fi confundată cu democraţia directă, întrucât coordonarea politicii promovate nu presupune transmiterea prerogativelor cetăţenilor delegate persoanelor alese. Atrăgând oamenii spre participare, reprezentanţii puterii îşi asumă obligaţia de a elabora soluţii în corespundere cu părerile şi doleanţele cetăţenilor. De obicei, ei îşi rezervă rolul de arbitru în procesul de luare a deciziilor, cu excepţia deciziilor adoptate prin referendum. Conform unor analize s-a stabilit că democrația participativă are ca scop egalitatea șanselor la vot, libertatea cetăţenilor și stimularea cetățenilor de a participa activ la deciziile politice. Cu cât participarea cetățenilor este mai mare, cu atât democraţia este mai pu- ernică, pentru aceasta este nevoie de informarea cetăţenilor despre drepturile de care ei pot beneficia şi despre instituţiile la care pot apela atunci când li se încalcă un drept. Pentru o funcționare mai bună a democraţiei participative cetăţenii ar trebui să se implice din ce în ce mai mult la luarea deciziilor politice, să urmărească activitatea aleşilor lor pentru a se asigura că cei aleşi îi reprezintă aşa cum îşi doresc. Nu este suficientă participarea cetăţenilor doar din 4 în 4 ani atunci când sunt chemaţi la urne pentru alegerile locale de a desemna primari, consilieri locali, deputaţi în parlament, preşedintele ţării. [7, p. 23].

Democraţia participativă face referire la mecanismele prin care luarea deciziilor cu privire la afacerile publice se face prin implicarea cetăţenilor. Democraţia participativă include: participarea cetăţenească la procesul de luare a deciziilor publice; participarea cetăţeanului la administrarea banului public; consultarea publică a societății civile, în

ansamblul ei [7, p. 23].

Un concept care înglobează într-o măsură semnificativă şi la multiple niveluri participarea cetăţenilor este cel al democraţiei participative. Aceasta presupune ca oamenii, comunităţile sau diferite grupuri sociale să fie implicate în procesul decizional şi de gestionare a resurselor. Cetăţenii sunt actorii protagonişti în dezvoltarea politică, în proiecte sau programe. Democraţia participativă este un proces în construcţie continuă, implicând un risc continuu, necesitând organizare, colaborare, identificarea unor obiective comune într-un grup [8, p. 24].

O provocare pentru funcţionarea eficientă şi durabilă a unei democraţii participative incluzive este faptul că deseori grupurile caracterizate prin diferenţe culturale şi/sau defavorizate, au un grad de informare mai redus cu privire la drepturile şi oportunităţile de participare, şi au deseori o capacitate mai limitată de a influenţa politicile publice. De aceea e nevoie de susţinere suplimentară şi de conştientizarea importanţei unei participări echilibrate atât de către membrii acestor grupuri, cât şi de către societatea majoritară [9].

Incluziunea denotă eforturile direcționate de a încorpora din punct de vedere cultural, social, economic, civic sau politic grupurile sociale defavorizate, dezavantajate, marginalizate sau subalterne. Incluziunea este o dimensiune cheie a democrației care subliniază principiile libertății și egalității civice și politice pentru toți și își găsește cea mai clară expresie în votul universal. Incluziunea este un concept cu mai multe fațete care denotă accesul la o pluralitate de drepturi și resurse materiale, precum și imateriale în diferite sisteme sociale sau tărâmuri societale. Este strâns legată de democrație, deoarece aceasta din urmă este considerată cel mai incluziv regim politic. În același timp, democrația este un fenomen complex și definiția sa este foarte contestată [10].

Egalitatea, la rândul său, înseamnă egalitate civică și politică, adică egalitate între cetățeni în ceea ce privește drepturile civile și politice. Egalitatea civică subliniază egalitatea juridică ca statut civic, egalitate în fața legii. Egalitatea politică este o condiție în care toți cetățenii au o influență egală asupra luării deciziilor colective a unei comunități politice. Carta Uniunii Europene face o distincție între „egalitatea în fața legii", la articolul 20, şi nediscriminare, la articolul 21. Articolul 20 din Cartă corespunde unui principiu care este inclus în toate constituțiile europene şi a fost recunoscut, de asemenea, de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) ca principiu de bază al dreptului comunitar. Acest principiu impune statelor şi instituțiilor UE să respecte cerințele legate de egalitatea

formală (tratarea cazurilor similare într-un mod similar) în elaborarea şi punerea în aplicare a dreptului UE. Articolul 21 include nediscriminarea, fiind însoțit de o listă neexhaustivă de motive interzise [11].

Nondiscriminarea ca principiu de drept se regăseşte în toate tratatele privind drepturile fundamentale ale omului, fiind un principiu al dreptului internaţional, un principiu general reluat şi în documentele cu caracter regional şi naţional, fiind formulat ca un principiu al egalităţii oamenilor, iar analiza fenomenului discriminării prin prisma principiului egalităţii ca principiu fundamental de drept este multidisciplinară, din perspectivă juridică şi instituţională. Principiul nondiscriminării presupune egalitatea tuturor fiinţelor umane, egalitatea în drepturi, tratament egal în faţa legii şi în faţa autorităţilor statului [12, p. 67].

Democraţia participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetăţenesc. Consacrarea complementarităţii dintre democraţia reprezentativă și democraţia participativă sunt menţionate în Tratatul de la Lisabona care confirmă și cele trei principii care stau la baza guvernanţei democratice în Europa: *egalitatea democratică* – cetăţenii trebuie să se bucure de atenţie egală din partea instituţiilor europene; *democraţia reprezentativă* – acordarea unui rol mai important Parlamentului European şi o mai mare implicare a parlamentelor naţionale; *democraţia participativă* – noi mecanisme de interacţiune între cetăţeni şi instituţii, printre care se numără, de exemplu, iniţiativa cetăţenilor [13, p. 8].

Posibilitatea de a lua parte la viața politică constituie însăși esența ideii de a trăi într-o societate democratică. Dreptul de a participa la viața politică, de care se bucură și persoanele cu dizabilități, este, în consecință, puternic ancorat în dreptul internațional, fiind consacrat în Convenția Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPH), în instrumente ale Consiliului Europei și în legislația primară și secundară a Uniunii Europene (UE). Articolul 39 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene garantează tuturor cetățenilor UE dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European, iar articolul 40 garantează dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor locale. Articolul 26 recunoaște și respectă dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de măsuri care să le asigure autonomia, integrarea socială și profesională, precum și participarea la viața comunității. Statele membre ale UE au înregistrat progrese semnificative pe calea integrării dreptului persoanelor cu dizabilități de a participa la viața politică [14, p. 1].

Convenția CNUDPH reafirmă dreptul de a alege și de a fi ales al persoanelor cu dizabilități. În mai multe state membre ale UE există încă restricții, în special pentru persoanele cu dizabilități intelectuale. În 12 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale pot vota sub tutelă. În 10 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale au drepturi de vot limitate sub tutelă. În 4 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale nu pot vota sub tutelă. Alegerile pot fi mai accesibile pentru persoanele cu dizabilități intelectuale prin următoarele modalități: creșterea gradului de conștientizare la nivel local; instruirea personalului și a persoanelor cu dizabilități intelectuale; sprijinul pentru luarea deciziilor prin votul asistat; informații ușor de citit; votul prin intermediul telefonului mobil; transportul accesibil [15, p. 28].

În numeroase state membre ale UE, dreptul de vot este în continuare legat de capacitatea juridică, astfel încât persoanele private de capacitate juridică nu își pot exercita dreptul de a alege în Parlamentul European sau în cadrul alegerilor locale. Potrivit raportului Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) pentru 2010, este necesar ca unele state membre să efectueze reforme în legislația lor pentru a respecta standardele CDPH. În conformitate cu observațiile finale ale Comitetului CDPH, statele membre ale UE ar trebui să modifice legislațiile naționale care privează persoanele de dreptul de vot pe motivul existenței unui dizabilități. Autoritățile publice naționale ar trebui să se asigure că obligația persoanelor de a se înregistra pentru a putea vota sau pentru a dispune de amenajări corespunzătoare nu are ca efect excluderea persoanelor cu dizabilități de la alegeri. Acțiunile întreprinse în acest scop pot cuprinde măsuri de garantare a accesibilității procesului de înregistrare, care este conform cu standardele de accesibilitate recunoscute pe plan mondial [14].

Legislația electorală a Republicii Moldova a stabilit principiile și instrumentele internaționale în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În prezent în Republica Moldova locuiesc aproximativ 180 mii de persoane cu dizabilități, dintre care aproximativ 170 mii sunt de vârstă electorală. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007 și ratificată de Parlament la 9 iulie 2010. Comisia Electorală Centrală (în continuare CEC) a Republicii Moldova (în continuare RM) împreună cu partenerii săi de dezvoltare întreprinde măsuri energice pentru ca drepturile electorale ale tuturor

cetățenilor RM să fie asigurate în conformitatea cu Constituția RM și cu angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova. În felul acesta CEC al RM tinde să facă procesul electoral egal accesibil pentru toate categoriile de alegători, utilizând în acest sens realizările din știință și tehnică. Republica Moldova a întreprins măsuri de a facilita accesibilitatea: votarea la locul aflării, rigle șablon, alfabetul Braille [16]. CEC a adoptat Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități. [17]. La 1 ianuarie 2023, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilităţi în Republica Moldova a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani [18].

Succesul demersului participativ este legat – dincolo de mulţi alţi factori – de modalităţile de extindere a procesului de democratizare. Democraţia participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetăţenesc. Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să se implice direct în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Democraţia participativă nu poate fi confundată cu democraţia directă, întrucât coordonarea politicii promovate nu presupune transmiterea prerogativelor cetăţenilor delegate persoanelor alese.

Referințe:

1. Universal Declaration on Democracy. Declaration adopted without a vote* by the Inter-Parliamentary Council at its 161st session. (Cairo, 16 September 1997)
2. BURDEAU, G. La democratie. Editions de la Baccanniere, 1956, p.5. Democratia politicã. P.
3. https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/isp/c11.html
4. De ce ar trebui să susținem democrația?
5. https://www.living-democracy.com/ro/principals/participation/awareness/why-should-we-strive-for-democracy/
6. MATIUȚA, C. et al.Cetățenie activă și dezvoltare democratică în Nord- Vestul României: rezultate de cercetare și recomandări de politici. Oradea: Editura Universității din Oradea. (2008). p. 114. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/76200/ssoar-2021-tatar-Democratie_si_participare_politica.pdf
7. TĂTAR, M. Democrație și participare politică. Presa Universitară Clujeană, 2021. P. 114.
8. PÎNZARU, T. Instrumentele implicării cetăţenilor în procesul decizional. P. 25. Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и про-

блемы. Международная научно-практическая конференция, Кишинев, 28-29 марта 2014 г. Кишинев, 2014.
9. DULSCHI, S. Aspecte teoretice privind democraţia participativă și procesul decizional. P.23. Administrarea Publică, nr. 3, 2019.
10. CHIRIAC, G., DULSCHI, S. Valențe moderne ale democraţiei participative. P. 24. În: Revistă științifico-practică. Relații Internaționale. Plus, nr. 2/2021.
11. RUS, C. Pentru o democraţie participativă incluzivă. https://www.intercultural.ro/pentru-o-democratie-participativa-incluziva/
12. ZILLA, C. Defining democratic inclusion from the perspective of democracy and citizenship theory. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2022.2090929#abstract
13. CJUE, C-356/12, Wolfgang Glatzel împotriva Freistaat Bayern, 22 mai 2014, punctul 43.
14. ZAHARIA, V., LUCA, A. Repere generale cu privire la instrumentele şi mecanismele europene privind eliminarea discriminării . p. 67. În: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 8 decembrie 2020, ”Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. ISBN 978-9975-3492-4-6.
15. LOGHIN, D. Democraţia participativă – precondiţie pentru economia sociala. Vol. II. Nr. 5/2012. P. 8. https://profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/05/01-democratia-participativa_preconditie-pentru-economia-sociala.pdf
16. Dreptul de participare politică al persoanelor cu dizabilități. P. 1. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-political-participation-persons-disabilities-summary_ro.pdf
17. Europa pentru noi. Democrația incluzivă. În: Inclusion Europe, nr. 2/2023, p. 28. http://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2023/09/ro_232.pdf
18. Participarea – element cheie al democrației. P. 92. https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/5_studii_cicde__9__9720911.pdf
19. Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități Aprobat prin hotărîrea Comisiei Electorale Centralenr. 4463 din 26 ianuarie 2016,
20. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2022. https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html